

BIZANTINOLÓGIAI ÉS HELLÉN MEGÚJULÁS

Az ELTE Eötvös József Collegiumban működő kutatóközpont, amelynek kereteit a Klasszikus ókor, Bizánc és a humanizmus. Kritikai szövegkiadás magyarázatokkal című nemzetközi OTKA pályázat és a Byzantium Központ biztosítja, közel száz előadó részvételével immár ötödik alkalommal rendezte meg a Byzanz und das Abendland / Byzance et l'Occident konferenciát. Az Eötvös Collegium és igazgatója, Horváth László, a kutatócsoport és a központ vezetője kollégáival együtt arra törekszik, hogy a Collegium eredményeit nemzetközi együttműködésekbe ágyazza. Az alábbiakban ízelítőt adunk az ülésszakok egy-egy meghatározó eleméről.

A konferencia nyugati ülésszakjait Éric Fournier, Franciaország magyarországi nagykövete nyitotta meg, majd Dimtris Letsios, Görögország magyarországi nagykövete – aki maga is bizantinológus – plenáris előadást tartott. A konferenciát köszöntötte Haupt Erik Edgár, Magyarország athéni nagykövete és Borhy László az ELTE Bölcsészettudományi Kar dékánja is.

A nyugati-frank ülésszakok évről-évre önálló egységként, adott téma köré szerveződnek. 2012-ben a romanista és a bizantinológus kutatók az irodalmi motívumok vándorlásán keresztül vizsgálták Kelet és Nyugat találkozását. A 2013. évi konferencia kerete lehetőséget nyújtott a téma elmélyültebb vizsgálatára: az irodalmi hagyományok és motívumok átöröklődésén, a korabeli fordítások/fordítók kérdéskörén túl egyes kéziratokról is szó esett, amelyek Kelet és Nyugat találkozásának „kézzelfogható” megvalósulását bizonyítják. A 2014-es konferencia témája a középkori regény kialakulása volt. A műfaj Bizáncban és Nyugaton épp egy időben – a XII. század közepén – született meg (illetve született újjá). Tavaly (*Űvres et lecteurs*) a francia ülésszakok a könyv és olvasóinak kapcsolatát és az utóélet kérdését vizsgálták, idén az első egysé-

A Jacob Bohrer-féle *Der geistliche Glückshafen* 1634-es kiadásának címlapja

gében kézirati hagyományról, a Bizánc és a Nyugat között vándorló könyvekről és többnyelvű kéziratokról esett szó. A rangos külföldi intézményekből (CNRS, EHESS stb.) érkezett kutatók előadásait izgalmas viták követték. A közös gondolkodás a középkori kéziratok esetében különösen

fontos, hiszen a felmerülő kérdések többféle kutatási területet érintenek (filológia, kodikológia, paleográfia, filigranológia, ikonográfia/művészettörténet stb.). A frankofón ülésszakok második egységében a történeti és nyelvészeti kapcsolódások kerültek előtérbe, a kedd délelőtti ülésszakon pedig az Udvari Irodalom Társaság tagjai adtak elő.

Elfeledett történetírók

A magyar bizantinológiai kutatásoknak mindig fontos részét képezte a történetírók műveinek tanulmányozása. A konferencia bizánci szekcióiban (november 22–24.) is szép számmal szerepeltek bizánci történetírásnak szentelt előadások. Jan Markus Köster előadása előtt röviden ismertette azt a nagyszabású tudományos vállalkozást, amelynek keretében a kevésbé ismert és/vagy csak töredékekben ránk maradt későantik történetírók műveit adják ki (*Kleine und fragmentarische Historiker der Spätantike* – bővebben lásd: <http://www.geschichte.hhu.de/lehrstuehle/alte-geschichte/unsere-forschung/kleine-und-fragmentarische-historiker-der-spaetantike-kfhist.html>).

A Bruno Bleckmann és Markus Stein vezetése alatt folyó kutatásoknak a Heinrich-Heine-Universität Düsseldorf ad otthont. A 2012-ben indult és

várhatóan 2026-ban záruló projektet a *Nordrhein-Westfälischen Akademie der Wissenschaften und der Künste* és az *Union der deutschen Akademien der Wissenschaften* 3 millió euróval támogatta. A vállalkozást az a felismerés hívta életre, hogy a kései antikvitás történetíróinak töredékeiből nem áll rendelkezésünkre olyan terjedelmes corpus, mint Jacoby több kiadást megélt gyűjteménye (*Fragmente der griechischen Historiker*). A vállalkozás kutatói (Bleckmann és Stein professzorok mellett Jan-Markus Kötter, Mehran A. Nickbakht, Maria Becker, Jonathan Groß) nemcsak a töredékek kiadását vállalták, hanem az eredeti szövegek mellett fordításokat is közölnek, valamint történeti-filológiai magyarázatokkal látják el a műveket. Ennek érdekében minden egyes töredék kiadásán szoros együttműködésben ókortörténész és filológus szakértők is dolgoznak.

A kutatók görög és latin nyelvű szövegek feldolgozását vállalták. A Római Birodalom Kr. u. III. századi végétől a VII. század elejéig keletkezett művekre összpontosítanak, a gyűjteményben egyházi és világi szerzők egyaránt helyet kapnak. Első hallásra talán különösnek tűnhet a címben szereplő *kleine* (= kicsiny) jelző, amellyel olyan történetírókra kívántak utalni, akiknek műve ugyan teljes, de önálló szövegkiadásban nem (vagy csak elvétve) jelentek meg, élő nyelvi fordításban pedig egyáltalán nem olvashatjuk őket.

Klasszikus források és zene

Az *Italica* ülésszaknak valamint az előadásokat követő könyvbemutatónak idén a *Byzanz und das Abendland* konferencia történetében először a Budapesti Olasz Kultúrintézet adott otthont. Az ülésszakot Gian Luca Borghese, az Intézet megbízott igazgatójának előadása nyitotta meg. Chiara Faraggiana, a Bolognai Egyetem Kulturális Örökség Tanszékének

professzora a hallgatóknak külön szemináriummal is készült. Konferencia-előadásában Ercole Bottrigari (1531–1612) bolognai zenetudós, matematikus, humanista gondolkodó tevékenységeiről kívánt átfogó képet adni a hallgatóságnak.

A bolognai születésű tudós életműve eddig nem kapta meg a méltán kijáró figyelmet, ennek oka szerteágazó érdeklődésével is magyarázható, valamint azzal a ténnyel, hogy előszeretettel írt álneven. Humanista érdeklődéséről árulkodnak filológiai tanulmányai,

A Mosonszentjánosi kódex egy lapja

fordításai és műveinek dialogikus szerkezete. A görög zene, matematika és asztrológia kiváló ismerője, pedáns filológus, akinek nevéhez az „*enneasillabo*” verssor megalkotása is köthető, sokat tett a könyvnyomtatás elterjedéséért is: édesapja segítségével bolognai házában felállított nyomdagépen nyomtatta ki a vulgáris és klasszikus latin nyelvű műveit, és ezt a – mindazonáltal tanulmányai miatt kérészteltű – tevékenységét „*passo e ricreatione*”, azaz szórakozásként és kapcsolódásként élte meg.

Kései germanista áthallások

A konferencia kodikológiai-paleográfiai témákat tárgyaló germanista ülésszakának előadásai közül hazai vonatkozásban Muka Viktória kutatása tarthat számot érdeklődésre, aki a

Mosoni-síkság (német nevén *Heideboden*) németajkú lakosságának egyik legismertebb fennmaradt XIX. századi nyelvemlékét, a *Mosonszentjánosi kódexet* (*Sankt-Johanner Kodex*) vizsgálta. Az előadás a Moson megyei németek letelepedési történetének és kéziratkulturájának bemutatását követően Sztachovics Remig és Kögl Szeverin bencés szerzeteseknek a „heidebodeni” kéziratok összegyűjtését és leírását célzó munkásságát tárgyalta, melynek köszönhetően a fennmaradt kéziratok nagy része a Pannonhalmi Főapátsági Könyvtárba került.

A Moson-síkság korabeli németajkú lakossága írásos nyelvemlékeinek egyik fő jellegzetessége, hogy azokat német nyelvű nyomtatott könyvekről másolva írták a német folyóírást ismerő földművesek, mégpedig a hosszabb szövegek esetében általában több téli időszakon át. A rövid nappalok és hosszú éjszakák miatt télvíz idején kevesebb munkát végeztek a szabadban, így sötétedés után több idejük jutott arra, hogy nagy becsben tartott könyveikkel foglalkozzanak. A kutatásban vizsgált három kézirat mindegyike a XIX. századból származik. Közös elemük, hogy – barokk kori protestáns szerzők művei mellett – mindegyikük tartalmazza a katolikus Jacob Bohr *Der geistliche Glückshafen* („A lelki boldogság kikötője”) című, verses formában írt bibliai témájú művét. A kutató a mindhá-

rom vizsgált kéziratban szereplő ószövegségi részt: Szodoma és Gomora városának történetét hasonlította össze Bohr művének második (1634-es) Passauban megjelent kiadásával, amely alighanem kézirat másolatok „összövegét” jelenti.

A kutatás keretében feldolgozott és a konferencián bemutatott három kézirat csak töredéke a Heideboden hajdan gazdag kéziratkincsének: a Sztachovics Remig által összegyűjtött és leírt példányok nagy része az elmúlt évszázadban sajnos elveszett, kisebb hányada pedig a falvakban nem ritkán pusztító tűzvészek martalékává vált – mindazonáltal elképzelhető, hogy a heidebodeni padlásokon még napjainkban is értékes kincset rejtő kéziratok várnak felfedezésre.

Összeállította: GÓZON ÁKOS